

Gjenskaper plagg fra jernalderen

For noen år siden ble Norges eldste klesplagg, en kjortel fra jernalderen, funnet på Lendbreen i Breheimen. Nå skal kjortelen rekonstrueres med datidens tekstilteknikker – og inspirere norske motedesignere.

FOTO: YNGVE VOGT

FOTO: ESPEN FINSTAD

FUNNET: Slik så Norges eldste plagg ut da arkeologene fant det på isbreen. Marianne Vedeler leder nå rekonstrueringen av kjortelen.

Tekst: Yngve Vogt

Jubelen stod i taket da arkeologer for tre år siden fant Norges eldste plagg, en kjortel, på en ekspedisjon på Lendbreen i Breheimen nasjonalpark. Grunnet klimaendringene har breen, akkurat som andre breer over hele landet, de siste årene trukket seg tilbake. Der breene smelter, har det stadig vekk dukket opp gamle etterlatenskaper.

Foruten kjortelen fant arkeologene på Lendbreen både sko, jaktutstyr, teltplugger og store mengder hestemøkk fra jernalderen. Hestemøkka viser hvor jegerne tjoret fast hestene mens de jaktet på breen. Om sommeren var reinen så plaget av reinbremsen, en type plagsomme fluer som har spesialisert seg på å legge egg i reinskinn, at dyrene søkte ly på breen. Det benyttet jegerne seg av.

Breen beskyttet etterlatenskapene så godt at arkeologene ikke bare fant pilspisser, men også hele piler med styrefjær og skaft. Men den aller største overraskelsen var da arkeologene fant kjortelen, sammentullet og dekket av hestemøkk.

– Det er svært sjeldent at vi finner godt bevarte klesplagg fra forhistorisk tid. Bare en håndfull tilsvarende plagg er funnet i Europa, forteller første-

amanuensis *Marianne Vedeler* på Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo.

Kjortelen, som er laget en gang mellom 230 og 390 etter Kristus, fikk for tre år siden svært mye omtale både i nasjonale og internasjonale medier.

Gjenskaper kjortelen. Det som derimot ikke er kjent, er at Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo og Norsk Fjellmuseum i Lom skal rekonstruere to eksemplarer av kjortelen for å vise hvordan plagget var som nytt. Det ene skal vises frem på museet i Oslo, det andre på museet i Lom, som har en stor utstilling om de arkeologiske funnene fra Lendbreen, en mil vest for Lom.

– Det spesielle er hvor gammel og hvor godt bevart kjortelen var. Kjortelen er et svært godt eksempel på fortidens utnyttelse av ull. Et av poengene med rekonstruksjonen er å lære mer om hvordan stoffet er laget, hvor tidkrevende det var å lage det og hvordan ullen ble utnyttet.

Dekkhår og bunnnull. Ullen til de gamle, norske sauerasene var todelt. Hårene i det ytterste laget, kalt *dekkhår*, er stive og lange og fungerer som en slags regnfrakk på sauene. Det innerste hårlaget,

FOTO: KHM

1. LENDBREEN: Kjortelen ble funnet på Lendbreen, som ligger vest for Lom i Oppland.

2. JERNALDERFUNN: For tre år siden fant arkeologer en rekke etterlatenskaper etter jernaldermennesker på Lendbreen.

3. DIAMANTMØNSTER: Kjortelen er bevdt med et diamantmønster. Den spesielle vevteknikken kalles diamantkypert.

4. IS-SMELTING: Kjortelen ble funnet sammentullet i gammel hestemøkk, der isen hadde smeltet.

5. OG 6. GAMMEL SKO: Foruten kjortelen fant arkeologene også jaktutstyr, teltplugger, store mengder hestemøkk og en sko.

kalt *bunnull*, er mykt og fint og ligner på det vi ser hos moderne saueraser. De forskjellige egenskapene i ullen ble brukt til ulike typer tekstiler.

– Tekstiler med dekkhår var mer vannavstøtende og slitesterke enn om de som ble laget av bunnull. Vi ble derfor overrasket over at kjortelen fra Lendbreen var laget med nesten bare bunnull, altså ull fra det innerste laget. Plagget er en underlig blanding av flott stoff og enkelt snitt. Det var på den tid vanlig å gjenbruke klær. Klær hadde en annen holdbarhet den gangen og kunne bli brukt i flere tiår. Kjortelen kan ha blitt brukt til noe annet før den ble etterlatt på breen. Den var gammel og slitt da den ble funnet, og hadde påsydd flere lapper. Ermene var også blitt sydd på i etterkant.

Skiller ullen. Dagens villsauer har, som datidens sauer, også to lag ull. Kulturhistorisk museum vil derfor bruke ull fra norske villsauer til rekonstruksjonen, og får nå ull fra en bonde på Hareid på Sunnmøre.

Forskerne vil blant annet teste ut hvor mye arbeid som trengtes for å skille dekkhåret og bunnullen fra hverandre og hvor mye tid de brukte på å lage kjortelen.

Før ullen kan spinnes, må alle dekkhårene fjernes. Selbu spinneri skal separere ullen og spinne den. Noe av ullen skal spinnes på en håndtein, en

pinne med spinnehjul, som var den eneste spinneметоден den gangen. Hjulrokkene ble vanlig først på 1700-tallet.

– Spinningen krevde enormt mye arbeid og var den gang en flaskehals. Vi har ikke råd til å spinne alt for hånd, og må derfor også spinne noe på maskin, forteller Vedeler.

Spesielt diamantmønster. Da arkeologene fant kjortelen på breen, var det mulig å se et diamantmønster i stoffet, så lenge plagget var vått. Den spesielle vevteknikken kalles *diamantkypert* og regnes som ganske avansert.

– I kjortelen ble det brukt to farger for å skape et spottet mønster. Kombinasjonen av diamantkypert og dette mønsteret er uvanlig, og det er nettopp denne kombinasjonen vi skal kopiere.

Bunnullen fra villsauene kan sorteres i farge-nyanser fra lysgrå til mørkegrå. I reproduksjonen har Vedeler valgt å bruke den lyseste og mørkeste fargen.

Bronsealdervev. Vevingen skal skje på en *oppstadvev*, som er den eldste vevstolen vi kjenner til,

– Vevet er enkel, men tidkrevende å bruke. Den består av en enkel ramme med to bommer som lenes opp mot en vegg. Garntrådene henger ned fra en tverrliggende bom. For at trådene skal kunne

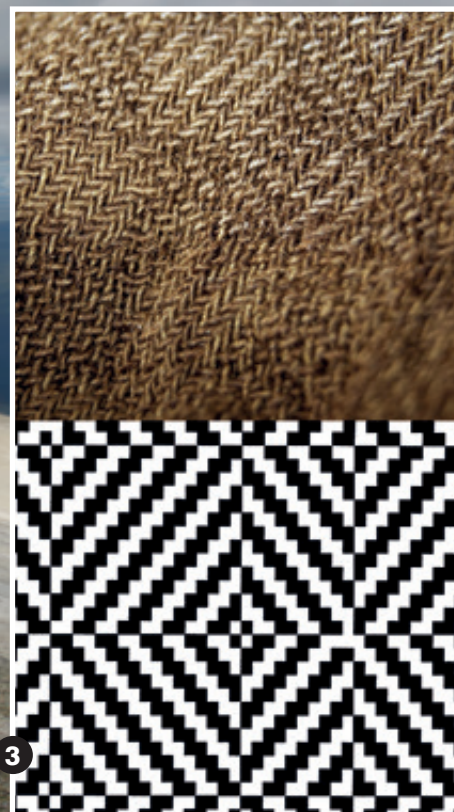

FOTO: OFK

FOTO: YNGVE VOGT

FOTO: MÅRTEN TEIGEN / KHM

FOTO: MÅRTEN TEIGEN / KHM

holdes på plass, samtidig som de skal være bevegelige, festes det stein eller andre tunge gjenstander nederst på trådene. Vevingen skjer fra oven og nedover, og hvert innslag blir slått på plass med et vevsverd.

Tekstilene blir bevdt av håndveversken Lena Hammarlund fra Göteborg. Hun har spesialisert seg på å rekonstruere tekstiler fra forhistorisk tid.

Når tekstilet er bevdt, skal de to kjortlene sys av skreddere på Heimen Husflid i Oslo.

– Rekonstruksjonen er spennende. Vi lærer masse i samarbeidet med håndverkere. Først når vi rekonstruerer, skjønner vi hvordan plagget er laget.

Vil inspirere motedesignere. Marianne Vedeler håper rekonstruksjonen kan inspirere norske designere til å lage nye, moderne tekstiler.

– Klær var ingen forbruksvare i jernalderen. Gjenbruk var viktig, og klærne holdt seg lenge. I dag forbruker vi enorme ressurser på klær. Dagens klær har dessuten dårlig holdbarhet. Hvis vi kan bruke lokale råvarer og attpåtil lage klær med høy kvalitet, er det bra for oss alle. Vi håper derfor designere vil la seg inspirere av gammel, norsk design. Da kan vi lage moderne tekstiler med forhistorisk design, og samtidig få fart på den norske ullindustrien. I dag går mye av ullen fra de gamle

sauerasene til spille, beklager Marianne Vedeler, som sammen med etnolog *Ingun Grimstad Klepp* ved Statens institutt for forbruksforskning og journalist *Tone Skårdal Tobiasson*, som har skrevet en rekke bøker om mote og design, har tatt et krafttak for dette gjennom prosjektet «*VikingGull*».

Ferdelsåre på fonnen. Lederen for Norsk Fjellmuseum, *Mai Bakken*, ser frem til å stille ut den restaurerte kjortelen på museet i Lom.

– Kjortelen gir et bilde av hvordan jernaldermenneskene levde hos oss for 1700 år siden. Foruten kjortelen er det også funnet sko, tekstiler som kan ha blitt brukt til toalett-papir og bind, hesteredskaper, hestekranier, hestesko og hestemøkk på fonnen. Alle disse funnene gir oss et helt nytt bilde av hva fjellene ble brukt til. Det var ikke bare jegere som dro til fonnene for å jakte på rein. Fonnene ble også brukt som ferdelsåre mellom dalførene, slik som mellom Bøverdalen og Ottadalen. Det var raskere å gå over fjellpasset enn å gå rundt. Breene var mye større den gangen, og det var lett å gå på en snøfonna. Kjortelen kan ha blitt mistet på en slik tur, forteller Mai Bakken, som sammen med Marianne Vedeler fikk ideen til å restaurere kjortelen for å kunne formidle det spennende funnet til allmennheten. ●

Kjortelen

- Kjortelen som ble funnet på Lendbreen for tre år siden, er Norges eldste plagg.

- Kjortelen skal nå rekonstrueres i to eksemplarer med datidens tekstilteknikker. Den ene kjortelen skal stilles ut på Kulturhistorisk museum i Oslo. Den andre på Norsk Fjellmuseum i Lom.

- Kjortelen skal veves på oppstadvev med bunnull fra villsau.

- Kulturhistorisk museum håper designere kan bli inspirert til å lage moderne tekstiler med forhistorisk design.